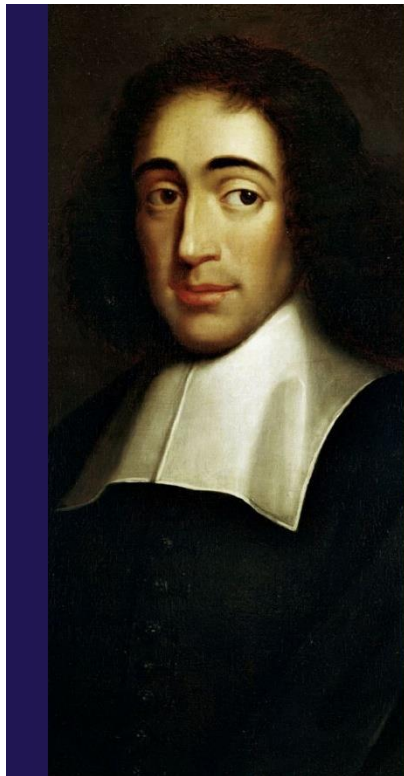

Bijlage bij het hoorcollege *Spinoza*

SPINOZA

EEN HOORCOLLEGE
OVER ZIJN LEVEN, WERK
EN TIJDGENOTEN

door Wiep van Bunge

Inhoudsopgave

[Wiep van Bunge](#)

[College 1. Spinoza als zeventiende-eeuws filosoof](#)

[H1. Amsterdam en Rijnsburg: *Korte Verhandeling*](#)

[H2. Voorburg: *Tractatus theologico-politicus*](#)

[H3. Den Haag: *Ethica*](#)

[College 2. Spinoza en de stiefkinderen van het christendom](#)

[H4. Collegianten: Pieter Balling en Jarig Jelles](#)

[H5. Franciscus van den Enden](#)

[H6. Adriaan Koerbagh, Johannes Bredenburg en Frederik van Leenhoff](#)

[College 3. Spinoza en de libertijnen](#)

[H7. Lodewijk Meyer](#)

[H8. Adriaan Beverland en *Philopater*](#)

[H9. *L'Esprit de Mr. Benoit de Spinoza*](#)

[College 4. Spinoza, de Nederlandse Republiek en de Europese dimensie](#)

[H10. De Nederlandse Republiek](#)

[H11. De verlichting in Europa](#)

[H12. Negentiende en twintigste eeuw](#)

[Colofon](#)

Wiep van Bunge

Prof. dr. Wiep van Bunge is hoogleraar Geschiedenis van de wijsbegeerte en decaan van de Faculteit der Wijsbegeerte aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Onlangs bekleedde hij aan de Vrije Universiteit Brussel tevens de leerstoel 'De Nederlanden in de wereld'. Hij is de auteur van onder andere *From Stevin to Spinoza* (2001) en (co-)editor van onder andere *The Early Enlightenment in the Dutch Republic* (2003), *The Dictionary of Seventeenth and Eighteenth Century Dutch Philosophers* (2003), *Pierre Bayle (1647-1706), le philosophe de Rotterdam* (2008), *The Continuum Companion to Spinoza* (2011) en *Spinoza Past and Present* (2012).

Synopsis van het hoorcollege *Spinoza*

College 1. Spinoza als zeventiende-eeuws filosoof

H1. Amsterdam en Rijnsburg: *Korte Verhandeling*

Spinoza wordt geboren in de joodse gemeenschap van Amsterdam. Op zijn vierentwintigste wordt hij verbannen uit de Portugese synagoge en in 1660 vestigt hij zich voor enkele jaren in Rijnsburg. De *Korte Verhandeling* bevat een eerste schets van zijn filosofie die aanvankelijk nog duidelijk de sporen draagt van het cartesianisme. Waarom waren de denkbeelden van Descartes zo populair in de Republiek? Waarover ging het grote zeventiende-eeuwse debat tussen de 'oude' en de 'nieuwe' filosofie?

H2. Voorburg: *Tractatus theologico-politicus*

In 1663 verhuist Spinoza naar Voorburg, waar hij zeven jaar zal wonen. In Voorburg schrijft hij onder andere zijn *Tractatus theologico-politicus*, een pleidooi voor de vrijheid van de filosofie dat een diepgaande analyse bevat, zowel van godsdienst en theologie als van de grondslagen van de staat. Dit boek verschijnt anoniem in 1670 en wordt fel bekritiseerd door alle relevante facties binnen de Republiek: de auteur, wiens identiteit niet lang geheim blijft, wordt verdacht van atheïsme. Zijn reputatie ligt in duigen.

H3. Den Haag: *Ethica*

In Den Haag voltooit Spinoza zijn hoofdwerk, de *Ethica*, een boek dat hij tijdens zijn leven niet kan publiceren en pas na zijn dood in 1677 door vrienden wordt uitgegeven. Op grond van een hoogst abstracte metafysica over de plaats van de mens in de wereld ontwikkelt hij een originele kennistheorie, een psychologie en tenslotte een theorie over het ware geluk. Ook dit boek oogst veel kritiek, maar het wordt - deels ondergronds – ook diep bewonderd.

College 2. Spinoza en de stiefkinderen van het christendom

H4. Collegianten: Pieter Balling en Jarig Jelles

Hoe calvinistisch was de zeventiende-eeuwse Republiek? Wat en wie waren de 'Rijnsburger collegianten', met wie Spinoza al in Amsterdam optrok? Balling en Jelles spelen een vooraanstaande rol in de Amsterdamse 'kring' van Spinoza. Zij helpen hem na de ban een nieuw bestaan op te bouwen, behoren tot zijn vroegste leerlingen, en zij proberen een expliciet christelijk spinozisme te formuleren.

H5. Franciscus van den Enden

Spinoza leert in Amsterdam na zijn verbanning Latijn bij Van den Enden, een voormalige jezuïet uit Antwerpen, met wie het slecht zou aflopen. Van den Enden schrijft in de jaren zestig van de zeventiende eeuw twee belangrijke politieke pamfletten, waarin hij revolutionaire voorstellen doet voor de inrichting van een echte volksregering. Wat was de impact van Van den Enden op het denken van Spinoza?

H6. Adriaan Koerbagh, Johannes Bredenburg en Frederik van Leenhoff

Misschien wel de beruchtste leerling van Spinoza was Adriaan Koerbagh, die in 1669 in de gevangenis zou sterven. Hij was veroordeeld vanwege de voorgenomen publicatie van *Een Ligt schijnende in duistere plaatsen*, dat duidelijke sporen vertoont van zijn omgang met Spinoza, maar waarin ook Hobbes wordt geciteerd. Twee merkwaardige spinozisten zijn de Rotterdammer Bredenburg en de Zwolse predikant Van Leenhoff: de eerste wordt spinozist tegen wil en dank, de tweede probeert de opvattingen van Spinoza te slijten als geheel in overeenstemming met het Oude Testament.

College 3. Spinoza en de libertijnen

H7. Lodewijk Meyer

Meyer is waarschijnlijk de meest veelzijdige van Spinoza's intimi: arts, literator, schouwburgdirecteur en auteur van het zeer geruchtmakende *Philosophia S. Scripturae Interpres* (1666), waarin hij betoogt dat alleen de filosofie (en meer in het bijzonder die van Descartes en Spinoza) in staat is een eind te maken aan de hopeloze verdeeldheid van het Christendom. Hij gold in brede kring als een libertijn.

H8. Adriaan Beverland en *Philopater*

De merkwaardigste zeventiende-eeuwse 'spinozist' in de Republiek is de jonge classicus Beverland, die aan de hand van Spinoza's *conatus*-theorie meent te kunnen uitleggen wat zich precies heeft voltrokken in de Hof van Eden. Curieus zijn ook de twee anonieme sleutelromans die aan het einde van de zeventiende eeuw worden gewijd aan een zekere 'Philopater', die we volgen in zijn Werdegang van orthodoxe calvinist tot radicale spinozist.

H9. *L'Esprit de Mr. Benoit de Spinoza*

Aan het begin van de achttiende eeuw doet Spinoza's invloed zich ook gelden in overwegend Franstalige, zogenaamde clandestiene manuscripten, zoals *L'Esprit de Spinoza*. Wat waren dit voor teksten en wie waren verantwoordelijk voor deze tekst? En hoe spinozistisch is *L'Esprit*, dat als het *Traité des trois imposteurs* nog een belangrijke rol zal spelen in de Franse Verlichting?

College 4. Spinoza, de Nederlandse Republiek en de Europese dimensie

H10. De Nederlandse Republiek

Hoe Nederlands was Spinoza? Zijn joodse, Portugese achtergrond gaf hem een enigszins exotisch aspect, maar hij behoort zowel tot het Nederlands cartesianisme als tot het Nederlands republicanisme. Wat was de betekenis van zijn optreden in de zeventiende eeuw? Zijn aanhangers lijken de verwachting te hebben gekoesterd dat zijn filosofie een eind zou kunnen maken aan de godsdienstige verdeeldheid en de staatkundige instabiliteit van de Nederlandse Republiek.

H11. De verlichting in Europa

Volgens Jonathan Israel was Spinoza's filosofie de motor van de 'radicale' verlichting, die op haar beurt weer de 'driving force' was achter heel de Europese verlichting. Volgens Israel was die verlichting op één coherent filosofisch programma gebaseerd, namelijk dat van Spinoza, die gedurende de achttiende eeuw veel populairder zou zijn gebleven dan lang werd aangenomen. Israels these wordt gewogen.

H12. Negentiende en twintigste eeuw

In de tweede helft van de negentiende eeuw presenteert Johannes van Vloten Spinoza als vrijdenker. Na de Tweede Wereldoorlog herontdekken Franse structuralisten Spinoza als monist, naturalist en determinist. Sinds de jaren zestig van de twintigste eeuw boeit de studie van Spinoza wereldwijd. Inmiddels doet zijn filosofie niet alleen dienst als object van academisch onderzoek en filosofische reflectie, maar ook als bron van inspiratie voor de meer levensbeschouwelijke benadering van talloze 'amateurs'.

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname	Sandro Ligtenberg (Delft, april 2011)
Stem Inleiding	F.C. van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro	Cok Verweij
Mastering	Frits de Bruijn
Vormgeving	Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2011 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 908 6
NUR 731, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.